

TÜRKİYE’de ve SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE, AB’de KORUYUCU SAĞLIK KURUMLARI - ENSTİTÜLERİ

Prof. Dr. Ahmet SALTİK MD, BSc, LLM¹

Giriş

Kurum, sosyal bilimlerde önemli bir kavramdır ve çeşitli alanlarda farklı anlamlar taşır.

Kurum Nedir?

Dar Anlamda Kurum: Dar anlamda, kurumlar belirli işlevleri yerine getiren ve genellikle yasal düzenlemelere bağlı olan yapılardır. Okullar, hastaneler, mahkemeler, bankalar örnektir.

Geniş Anlamda Kurum: Geniş anlamda, kurumlar toplumsal yaşamın temel yapı taşlarıdır. Bu anlamda ekonomi, hukuk, aile, eğitim, din gibi alanlar geniş anlamda kurumlardır. Bu kurumlar toplumun işleyişini sağlar ve bir arada tutar.

Toplum yaşamı ve örgütlenmesinde “Kurumların” ve onlar eliyle “Kurumsallaşma”nın büyük önemi vardır. **Kurumlar**, toplum gereksinimini karşılamak üzere toplumsal düzende (*organizasyonda*) kurulur ve tanımlı işlev ve yükümlülükler üstlenirler. Gerek sivil toplum gerek kamu yönetimleri “Kurumsallaştırma”yı gerçekleştirir ve yürütürler. Zaman içinde kökleşen kurumlar kendi kültürlerini de yaratır ve toplumsal yaşama vazgeçilmez katkılar verirler. Onlarsız olunmaz aşamaya erişilir. Gelişmiş ülkelerin geliştirdikleri ussal – üretken kurumları hemen öne çıkar. Bir başka anlatımla; bilimsel, toplum gereksinimlerine yanıt veren, sorunlarına çözüm getiren, bilim-teknoloji-yenilik üreten kurumlar, toplumsal ilerlemenin de vazgeçilmez aracıdır.

Söz gelimi “Devlet Başkanlığı” bir kurumdur. Politik, hukuksal, toplumsal... boyutları vardır. “Yasama”, “Yürütme” ve “Yargı” demokratik toplumsal yaşamın temel organları ve kurumlardır.² Amaca uygun biçimde Kurumları sınıflandırmak olanaklıdır.

Kurumların Sınıflandırılması³

Temel Kurumlar: Toplumun temel işleyişini sağlayan kurumlardır. Örneğin

- **Aile Kurumu:** Üreme, çocuk yetiştirme, sevgi ve ilgi gibi çekirdek işlevleri yerine getirir.
- **Eğitim Kurumu:** Sosyalleşme sürecini yürüten, okullar ve eğitim sistemini içerir.
- **Ekonomi Kurumu:** Maddi ürün ve hizmetlerin sağlandığı, gelirin dağıtıldığı en temel yapıdır.
- **Hukuk Kurumu:** Ulusal-uluslararası yasal düzenlemeleri içeren-geliştiren üst yapı kurumudur.

¹ Atılım Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı (Toplum Hekimliği) Anabilim Dalı, Ankara Hekim, Hukukçu-Sağlık Hukuku Uzmanı, Kamu Yönetimi - Siyaset Bilimci
www.ahmetsaltik.net profsaltik@gmail.com

² <https://www.sosyoloji.gen.tr/dar-ve-genis-anlamiyla-kurumun-tanimi/>

³ <https://www.sosyoloji.gen.tr/kurumların-siniflandırılması/>

- **Siyaset Kurumu:** Toplumsal yönetimi, siyasal katılmayı, organların seçimini... sağlar.

Yardımcı Kurumlar: Temel kurumların altında yer alan, daha küçük ölçekli ve çeşitlilik gösteren kurumlardır. Dernekler, vakıflar, insan toplulukları, birlikler... yardımcı kurumlar içindedir.

Sağlık kurumları nasıl tanımlanabilir?

Sağlık kurumları, T.C. Sağlık Bakanlığınca ruhsatlandırılmış özel veya kamuya ait yataklı ve ayakta sağlık hizmeti veren hastane, poliklinik, laboratuvar, tanı merkezi, doktor muayenehaneleri, klinikler, aile hekimliği birimleri – merkezleri, sağlık evleri, eczane.. gibi kurumlardır.⁴

Sağlık Kurumlarının İşlevi ve Yükümü

Sağlık kurumlarının temel işlevi, insanların sağlık gereksinimlerini karşılamak, sağlıklarını korumak ve geliştirmek, sağlık eğitimi vermek, hastalıklara tanı koymak, sağaltmak (*tedavi etmek*) ve esenlendirme (*rehabilitasyon*) süreçlerini yönetmektir. Doğum yapılan yerler de sağlık kurumudur. Bu kurumlar, toplumun sağlık hizmetlerine erişimini sağlayarak toplumun gönenç (*refah*) düzeyini artırmayı amaçlar.^{5,6} Sağlık kurumları, öbür kurumlarla etkileşim içinde çalışarak toplumun sağlık gereksinimini karşılar ve sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini sağlar. Bu nedenle sağlık kurumları, toplumun hem sağlık alanındaki hem de genel anlamda temel taşlarından biridir.

Türkiye’de durum

Osmanlı dönemini bir yana koyarsak, 23 Nisan 1920’de açılan TBMM, on gün sonra, o olağanüstü koşullarda çıkardığı 3. yasa ile “*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti*” ni kurar : Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.. Gereksinimler olağanüstü boyuttadır, çözüm adımları da buna uyarlı olacaktır. Kuşku yok, bu bir “Kurumlaşma” adımdır. Kök kurum TBMM, gereksinim duyulan kurumların yasal zeminini hazırlayacaktır. Bu Bakanlık kurulduğunda bir Bakan ve 3 sağlıkçı ile birkaç oda sahibi idi. Sayısal ölçekte karşılaştırılırsa, günümüz Sağlık Bakanlığı, bir bütün olarak sağlık sektörü, binlerce bina, donanım.. ve kamu + özel 1,5 milyona yakın sağlık emekçisinden oluşan dev bir Kurumdur.

Kurtuluş - Bağımsızlık savaşımı sürerken ülkedeki çok yaygın, çok tehlikeli ve çok sayıda bulaşıcı hastalıkla eşzamanlı savaşım başlatmak ve başarılı olmak zorunluğu vardı. Bu amaçla, Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam’ın adını taşıyan bir “*Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü*” kuruldu (27.05.1928). Kurulduğu tarihte geçerli 1267 sayılı yasa uyarınca, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı “*Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi*” adını taşıyan, Ankara merkezli bir kurumdu.

Halk sağlığını korumak için temel laboratuvar hizmetlerini yürütmek amacıyla kurulan bir ulusal referans laboratuvarıdır. Bu Enstitü (*Kurum*), sağlık alanındaki önemli girişimlerden biridir ve Türkiye’de sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğine çok anlamlı katkı sunmuştur.^{7,8}

Kurulma Amacı: Halkın sağlığını korumak için temel laboratuvar hizmetlerini yürütmek amacıyla oluşturulmuş bir ulusal referans laboratuvarıdır. Bu Enstitü, sağlık alanındaki önemli girişimlerden

⁴ <https://www.iienstitu.com/blog/saglik-kurumlari-kavrami-ve-onemi>

⁵ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/56133/mod_resource/content/0/3_Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Kurumlar%C4%B1.pdf

⁶ <https://www.iienstitu.com/blog/saglik-kurumlari-kavrami-ve-onemi>

⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/Refik_Saydam_H%C4%B1fz%C4%B1ss%C4%B1hha_Merkezi_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1

⁸ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/refik-saydam-hifzissihha-enstitusu/>

biridir ve Türkiye’de sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğine çok önemli katkıda bulunmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi’nin yasasında sayılan görevleri şöyleydi :

Koruyucu Hekimlik için gerekli maddeleri sağlama: **Aşı, serum** gibi koruyucu hekimlik araçlarını *ulusal kaynaklardan* sağlamak.

Tahlil, Araştırma, Denetim ve Üretim Görevleri: Laboratuvar hizmetleri yürütmek, hastalıklara tanı koymak, denetlemek ve besiyeri, tıbbi - biyolojik ürünler üretmek.

Halk Sağlığını koruma : Toplum ve çevre sağlığını korumak.

Toplantı, organizasyon ve eğitimler düzenleme: Sağlık alanında halka ve çalışanlara yönelik toplantılar, organizasyonlar ve eğitimler gerçekleştirmek.

Bu görevler, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi’**nin sağlık alanındaki temel taşlarından biri olarak, toplumun temel sağlık gereksinimlerini karşılamayı amaçlamıştı. Çünkü Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında, öncesinde var olan çok ciddi - çok yaygın bulaşıcı hastalıklar, çevre sağlığı sorunları, yetersiz - dengesiz beslenme, yüksek ölüm hızı, engellilikler.. sürüyordu.

Türkiye’de **Hıfzıssıhha Okulu**, yukarıda da anıldığı üzere, 27.05.1928’de 1267 sayılı yasa ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti’ne (*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı*) bağlı olarak “**Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi**” bünyesinde Ankara’da kurulmuştur. Bakan Dr. Refik Saydam, bu Okulun kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Dr. Refik Saydam’ın Sağlık Bakanı olarak görev yaptığı dönemdeki (1925-37) politikalar, Türkiye’de **sosyal devlet** anlayışının sağlık alanındaki en iyi örneklerini oluşturmuş ve ilerleyen yıllarda uygulanacak sağlık hizmetlerinin temelini atmıştır. Bakan Dr. Saydam, halk sağlığı konusunda önemli hizmetler görmüş ve **Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü’**nü kurmuştur. Bu Enstitü’ye, Başbakan iken, ölümünün ardından 1942’de TBMM’nce “**T.C. Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi**” adı verilmiştir.

Hıfzıssıhha Okulu, *Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi adı altında* resmen 1928’de kurulmuştur ve hekimlere ve öbür sağlık çalışanlarına Halk Sağlığı bilimlerinde kurslar düzenlemiştir. Bu Okul, Türkiye’nin koruyucu sağlık hizmetleri alanındaki önemli adımlarından birini oluştururken, Dr. Refik Saydam’ın önderliği ve uzgörüsü (*vizyonu*) bakımından da çok başarılı bir örnektir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinin Teşkiline Dair Kanun (30.12.1940, s.3959)

Madde 1- Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine bağlı, **Hıfzıssıhha Enstitüsü** ve **Hıfzıssıhha Mektebi**nden ibaret olmak üzere teşkil edilen (**Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi**) bu kanunda yazılı işleri yapmakla mükelleftir.

Hıfzıssıhha Enstitüsü⁹

Madde 2- Hıfzıssıhha Enstitüsü, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekillikince muhtelif ihtisas şubelerine ayrılır. Bu müessese vekâletçe gösterilecek lüzum üzerine:

- A) Halk Hıfzıssıhha şartlarını islâh ve inkişafına ve her nevi hastalıklarla mücadeleye yarayacak sıhhi ve fenni araştırmaları ve incelemeleri yapmak,*
- B) Vekâletçe neveleri tâyin edilen serum ve aşıları ve sair biyolojik ve kimya maddelerini hazırlamak,*
- C) Hususi kanunlarına tevfikân yerli veyahut yabancı müstahzarların, serum ve aşılarla sair hayati terkip*

⁹ **Hıfzıssıhha** : Hıfz + sıhha sözcüklerinden oluşan bileşik sözcük olup, “sağlığın korunması”, “koruyucu sağlık” anlamındadır.

veya kimyevi maddelerin kontrollerini yapmak,

D) 1262 sayılı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Yasasının 10 uncu maddesine göre daimi murakabeye tabi tutulan ispençiyari ve tıbbi müstahzarat ile mezkur kanunun ikinci maddesinin

a, b, c, ve d fıkralarında yazılı maddeleri satın alarak icap eden muayenelerini yapmak;

E) Umumi ve İçtimai hıfzıssıhhaya ve sair mevzulara ait konferanslar tertip etmek ve neşriyat yapmakla mükelleftir.

Madde 3- Hıfzıssıhha Enstitüsü ihtisas ve salahiyeti dahilindeki fenni ve sıhhi meseleler hakkında resmi daireler ve belediyelerle hakiki ve hükmi şahıslar tarafından doğrudan doğruya vuku bulacak talep ve müracaatları kabul ederek bunlar üzerinde tetkikler ve icap eden tahlil ve muayeneleri yapar ve reyini ve mütaalasını bildirir.

Madde 4- (Değişik, 3612 -7.2.1990) Hıfzıssıhha Enstitüsü vazifesi arasında sayılan tetkik ve muayene ve tahlillerden umumi sıhhata taallük eden işler için resmi daireler ile belediyelerden hiçbir ücret almaz. Umumi sıhhate taallük etmeyen muayene, tahlil ve tetkikler için alınacak ücretler Sağlık Bakanlığınca hazırlanacak bir tarifeyle tespit edilir. Sari veya **salgın hastalık** işleri müstesna olmak üzere hakiki ve hükmi şahıslara ait olan muayene, tahlil ve tetkikler de aynı tarife üzerinden ücrete tabidir.

Madde 5- (Değişik, 3612 -7.2.1990) Enstitüde hazırlanan her nevi **aşı, serum** ve diğer maddelerin satış kıymetleri ve bunların ne suretle satışa çıkarılacakları ve bunları toptan ve perakende olarak satanlara verilecek bey'iyeye miktarı Sağlık Bakanlığınca tayin edilir.

Madde 6- Hıfzıssıhha Enstitüsü fenni tetkikat ve istihsalatı için lazım olan her nevi hayvanları ve yemleri tedarik edebileceği gibi bunları yetiştirmek ve işlerine yarayacak ekimleri yapmak üzere tesisat da vücade getirebilir.

...

Madde 11- Türkiye Cumhuriyeti Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Mektebi için lüzum görülecek ecnebi mütehasısların celb ve istihdamına ve bunların istihdam müddetlerini tesbit ve tayin ile mukaveleler akdine Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili salahiyettardır.

Madde 12- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinin dahili idaresi ve tedrisatının şekil, zaman ve müddeti ve diğer hususlara ait esaslar Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğince tesbit olunur.

1983'te çıkarılan (14 Aralık) **181 sayılı Yasa Gücünde Kararname** ile bu "Müessese" (Enstitü, Kurum) Sağlık Bakanlığının "bağlı" kuruluşu durumuna getirilerek "**T.C. Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı**" adını almıştır.

Başlıca başarıları şöyle sıralanabilir :

1931: Ağız yoluyla uygulanan **BCG Aşısı** üretimi.

1932: Serum üretiminin ülke gereksinimini karşılayacak düzeye gelmesiyle serum dışalımını (*ithali*) durduruldu.

1933: "Simple Metodu" ile **kuduz aşısı** üretimi.

1942: **Tifüs aşısı** ve **akrep anti-serumu** üretimi.

1948: **Boğmaca aşısı** üretimi.

1987: **AIDS Araştırma ve Doğrulama Merkezi**'nin açılması.

1992: **Kan ürünlerinin viral inaktivasyonu**.

Bunlar, “**Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı**”nın önemli başarılarından salt birkaçıdır. Bu Kurum / Enstitü (Müessese), Türkiye’nin sağlık alanındaki gelişimine çok katkıda bulunmuş ve halk sağlığını koruma amacıyla önemli çalışmalar yapmıştır.

Daha sonra “**Türkiye Halk Sağlığı Kurumu**” adıyla yeniden yapılandırılmıştır.¹⁰ 663 sayılı *Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*’nin 2 Kasım 2011’de yürürlüğe girmesiyle (RG 28103, mükerrer), T.C. Sağlık Bakanlığı **Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü** adını aldı (19.03.2012). Bu Genel Müdürlük çatısında “**Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı**” adlı bir birim yoktur.^{11,12}

Adı geçen 663 s. KHK’de m.58/3’te, “...**Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı** ve ... kadroları ile birlikte çıkarılmış; Sağlık Bakanlığına ait kadrolar iptal edilmiştir.” denilmektedir. Md. 58/4 ile ise “Türkiye Halk Sağlığı Kurumu” na kadro verilmektedir.

Anılan KHK’nın 26. maddesi “**Türkiye Halk Sağlığı Kurumu**” düzenliyor :

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

MADDE 26- (1) Bakanlık politika ve hedeflerine uygun olarak, temel sağlık hizmetlerini yürütmekle görevli, Bakanlığa bağlı **Türkiye Halk Sağlığı Kurumu** kurulmuştur.

(2) Kurumun görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır:

- a) **Halk sağlığını korumak ve geliştirmek**, sağlık için risk oluşturan faktörlerle mücadele etmek.
- b) Birinci Basamak sağlık hizmetlerini yürütmek, bu hususta gerekli düzenlemeleri yapmak.
- c) Bulaşıcı, bulaşıcı olmayan, kronik hastalıklar ve kanser ile anne, çocuk, ergen, yaşlı ve engelli gibi risk gruplarıyla ilgili olarak izleme, **sürveyans**, inceleme, araştırma, bağışıklama ve kontrol çalışmaları yapmak, bununla ilgili verilerin toplanmasını sağlamak, belirlenen hedefler doğrultusunda plan ve programlar hazırlamak, uygulamaya koymak, denetlenmesini sağlamak, değerlendirmek, gerekli önlemleri almak, bu konuda politika ve düzenlemelerin oluşturulması için Bakanlığa teklifte bulunmak.
- ç) Yaşam kalitesini yükseltecek alışkanlıkları kazandırarak toplumdaki tüm bireylerin **sağlığını geliştirmek**; hatalı beslenme alışkanlıkları, obezite, sigara ve benzeri zararlı maddelerin yol açtığı **sağlık riskleri ve tehditleri ile mücadele** etmek, bu hususları izlemek, araştırmak, veri toplanmasını sağlamak ve değerlendirmek.
- d) Birey, **toplum ve çevre sağlığını** etkileyen ve genel sağlığı ilgilendiren her tür etkeni incelemek, teşhis etmek, değerlendirmek ve kontrol etmek üzere gerekli **laboratuvar hizmetlerinin** organizasyonunu sağlamak ve **ulusal referans laboratuvarı kurmak ve işletmek**, içme suları, biyosidal ürünler gibi görev alanına giren konularda tüketici güvenliği ile ilgili tedbirleri almak ve buna yönelik her türlü iş ve işlemleri tesis etmek.
- e) **Sağlık tehditlerine** yönelik **erken uyarı ve cevap** geliştirilmesi amacıyla gerekli organizasyonu sağlamak, halk sağlığını tehdit eden konularda gereken tüm tedbirleri almak ve gerektiğinde müeyyide uygulamak.
- f) Biyolojik ürünler ve test materyali ile benzeri ürünlerle ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmak, bu ürünleri temin etmek veya edilmesini sağlamak, üretirmek ve

¹⁰ <https://www.healthworldnews.net/19-bolum-refik-saydam-hifzissihha-enstitusu-ve-okulunun-kapanma-nedenleri/>

¹¹ <https://www.bayrakyayincilik.com/2020/04/14/eski-bir-asi-uretim-merkezi-dr-refik-saydam-hifz-i-sihha-enstitusu-yeniden-acilsin/>

¹² <https://hipokratist.com/refik-saydam-hifzissihha-merkezi-baskanligi/>

gerektiğinde üretmek.

g) Görev ve sorumluluk alanıyla ilgili olarak hizmet standardizasyonunu sağlamak, meslek personelinin yetişmesi için ilgili kurumlarla işbirliğiyle eğitim programları hazırlamak, **eğitim ve yayın** faaliyetinde bulunmak.

ğ) Görev alanı ile ilgili konularda ulusal veya uluslararası, kamu veya özel kurum ve kuruluşlarla **bilimsel ve teknik işbirliği** yapmak.

h) Kurum personelinin atama, nakil, özlük, ücret, emeklilik ve benzeri işlemlerini yürütmek.

ı) Kurum hizmetlerinin gerektirdiği her türlü satın alma, kiralama, bakım ve onarım, arşiv, idarî ve malî hizmetleri yürütmek.

663 s. KHK'nın 7. maddesinde Sağlık Bakanlığına bağlı "hizmet birimleri" sayılırken yeni Genel Müdürlükler Hizmet Başkanlıkları, Uzmanlık Kurulları, taşra birimleri.. oluşturulmakta ama "**Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı**" geçmemektedir. 27. madde ile "**Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu**", 29. madde ile "**Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu**" kurulmaktadır. "**Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu**" ile aşağıda açıklanan TÜSEB'in yetki - görev alanlarında örtüşmeler vardır.

TÜSEB : Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı¹³

Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB), sağlık bilim ve teknolojileri alanında ülkemize ve insanlığa hizmet etmek, planlı ve sürdürülebilir kalkınmaya destek sağlamak amacıyla kurulmuştur. Türkiye'nin sağlık bilim ve teknolojileri alanında ileri teknoloji ve inovasyon gereksinimini karşılamak, dışa bağımlılığı azaltmak, rekabet gücünü artırmak ve sürekli kılmak hedefleri doğrultusunda, kalkınma planı hedefleri ile Cumhurbaşkanı ve Sağlık Bakanlığı'nın belirlediği öncelikleri dikkate alan bir **stratejik plan** izlenmektedir.

TÜSEB bünyesinde, sağlık bilim ve teknolojileri alanında ülke gereksinimleri doğrultusunda kurulmuş **9 araştırma enstitüsü** vardır (m.11):

1. *Türkiye Kanseri Enstitüsü*
2. *Türkiye Biyoteknoloji Enstitüsü*
3. *Türkiye Anne, Çocuk ve Ergen Sağlığı Enstitüsü*
4. *Türkiye Halk Sağlığı ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü*
5. *Türkiye Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Enstitüsü*
6. *Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü*
7. *Türkiye Sağlık Politikaları Enstitüsü*
8. *Türkiye Aşı Enstitüsü*
9. *Türkiye Sağlık Veri Araştırmaları ve Yapay Zeka Uygulamaları Enstitüsü*

TÜSEB, zaman ve koşulların gereklerine uygun olarak bünyesine yeni Enstitüleri ekleyerek sağlık araştırmaları alanında yapılanmasını güncelleyebilecek, ulusal ve uluslararası sağlık ve araştırma kurumları ile işbirliği ağını genişletebilecek devingen bir yapıya sahiptir.¹³ ABD - NIH ile epey benzerliği vardır.

TÜSEB bünyesinde, araştırma enstitülerine ek olarak, **Aziz Sancar Araştırma Geliştirme Merkezi** (ASAGEM), **AR-GE** Direktörlüğü, Yerleşme Koordinasyon Merkezi ve **Klinik Araştırmalar Merkezi** kurulmuştur.

¹³ <https://www.tuseb.gov.tr/kurumsal/hakkimizda>

Ankara ve İstanbul'da konumlu yerleşkelerde; ilgili enstitüler, ofis ve merkezler altında, yeni ürünlerin üretimini ve var olanların geliştirilmesini, yerlileştirilmesini ve millileştirilmesini sağlamak; **ilaç, aşı, tıbbi cihaz, biyomalzeme ve tanı kitleri** başta olmak üzere ulusal sağlık sistemimizin gerek duyduğu **tıbbi ürün ve teknolojilerin geliştirilmesine** yönelik çalışmaların Ar-Ge aşamasından üretim aşamasına getirilerek **kliniğe kullanılabilir ürüne** dönüştürülmesini sağlamak;

Kamu ve özel sektör bünyesindeki Ar-Ge, klinik araştırma ve teknoloji geliştirme çalışmalarını teşvik etmek ve araştırmacılara bilimsel ortam sağlamak;

Serbest **rekabete dayalı**, şeffaf ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde oluşturulmuş proje destek mekanizmaları ile Ar-Ge, klinik araştırma ve teknoloji geliştirme çalışmalarına fon sağlamak;

Kamu kurumları, üniversiteler, araştırma kurumları ve özel sektör ile işbirliği içinde temel, dönüşümsel ve klinik araştırmalar yapmak ve yaptırmak;

Bireysel tıbbi sağlık sistemimizde uygulamaya koymak için gerekli adımları atmak, hedeflenmiş tanı/takip /tedavi stratejilerinin geliştirilmesi, bireylerin yaşam süresini ve klinik uygulamaların kalitesini artırılmasına yönelik süreçleri geliştirmek;

Sağlık bilim ve teknoloji kültürü ile ekosistemlerin geliştirilmesinde öncülük yapmak;

Sağlık hizmetlerinde akreditasyon faaliyetleri yürütmek;

Sağlık sistemlerinde finansal kaynakların daha verimli kullanılmasına imkân verecek **önleyici ve öngörücü sağlık politikalarının geliştirilmesini** ve uygulanabilir olmasını sağlamak;

Ülkemizin sağlık bilim ve teknolojileri alanında ilerlemesi ve nitelikli **insan kaynaklarının yetiştirilmesi** için kurs, konferans, **eğitim** ve etkinlikler düzenlemek hedeflerine yönelik aktif süreçler yürütülmektedir.

Misyon: Sağlık bilimleri ve teknolojileri alanında sistematik bir temelde yürütülen *inovasyona yönelik* çalışmalara öncülük etmek ve bu alanlarda uygulayıcılara ve araştırmacılara bilimsel, teknik ve akçalı (*mali*) destek sağlamak, gelişen teknolojiler doğrultusunda ülkemizin gereksinimlerine tanıtı verecek biçimde **yerlileşme ve millileşmeyi** artırmak.

Vizyon: Sağlık bilimleri ve teknolojileri alanında **Ar-Ge** odaklı **uluslararası lider bir kuruluş olmak**.

"Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 26.11.2014'te RG'de yayımlanarak yürürlüğe girdi (yasa no : 6569). Bu yasa, 1. maddesinde amaç ve kapsamını belirlemektedir :

Amaç ve kapsam

MADDE 1 – (1) Bu Kanun; sağlık bilim ve teknolojileri alanında ülkeye ve insanlığa hizmet etmek amacıyla; Türkiye'nin rekabet gücünü artırmak ve sürekli kılmak, kalkınma planı hedefleri ile Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun belirlediği öncelikleri de dikkate alarak ülkemizin ileri teknoloji ve inovasyon ihtiyacını karşılamak, yeni ürünlerin üretimini ve var olanların geliştirilmesini sağlamak, araştırmacılara bilimsel ortam temin etmek, kamu hukuku ve özel hukuk tüzel kişileri ile iş birliği yaparak bilimsel araştırmalar yapmak, yaptırmak, bu araştırmaları koordine etmek, teşvik etmek, Ar-Ge'lere katkı sağlamak, sağlık bilim ve teknoloji kültürü ile ekosistemlerin geliştirilmesinde öncülük yapmak, sağlık hizmetlerinde akreditasyon faaliyetlerini yürütmek üzere Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığının kurulması ile teşkilat ve görevleriyle ilgili usul ve esasları düzenler.

Yönetim Kurulu, **Bakanın başkanlığında** Bakanlık Müsteşarı (*Bakan yardımcısı*), TÜSEB Başkanı, Bakan tarafından seçilecek iki üye, Yükseköğretim Kurulundan iki üye ile iki enstitü başkanı olmak üzere toplam dokuz üyeden oluşmaktadır.

M.16'da gelirler sayılırken, bir akçalı (*mali*) özerklikten söz edilmemektedir.

TÜSEB Kurumunun yönetsel özerkliği (*muhtariyet, otonomi*) de yoktur.

Üstteki 2 özerklik alanı tanımlanmayınca **Bilimsel özgürlükten** söz etmek olanaksızlaşıyor. Daha 1. maddede “..kalkınma planı hedefleri ile Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun belirlediği öncelikleri de dikkate alarak..” denip araştırma alanları baştan sınırlanıyor. 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile de kısıtlar konuyor. Yönetim Kurulu Başkanı Bakan! Seçimle değil atama ile göreve geliniyor, tipik bürokratik yapı.

Kurulduğu 26.11.2014'ten bu yana geçen on yılda kayda değer buluş, patent, “*know-how, novalty*”, yeni ürün geliştirme, **AŞI ÜRETİMİ yok! Kovit-19 salgını** sırasında Urfa'da veteriner tıbbi ürünler üreten bir özel laboratuvarında geliştirildiği savlanan TURKOVAC aşı adayının uluslararası standart ve protokollere uygun lisanslanması hala yok! **Türkiye, AŞI gibi stratejik bir üründe tümüyle dışa bağımlı ve bu ciddi bir ulusal güvenlik sorunudur!**

23 Nisan 1920'den bu yana yüz yılı aşan sürede sağlık kurumlarında önemli evrilmeler olmuştur. Ancak sağlık kurumları bürokratik hantallıktan ve merkezi yönetimin ağır vesayetinden kurtularak özerkleşememiştir. Batı'da ise özellikle ulusal ölçekte Sağlık Enstitülerinin - Kurumlarının (Müesseselerinin) giderek akçalı (*mali*) ve yönetsel özerkleşmesi ve bilimsel açıdan özgürleşmesi eğilimi sürmektedir.

DÜNYA ÖRNEKLERİ

CDC – ABD (<https://www.cdc.gov/index.htm>)

ABD'de sağlık ve hastalık denetimi alanında önemli bir kurumdur.

CDC, federal hükümetin bir kurumudur ve Sağlık (*ve İnsan Hizmetleri*) Bakanlığı'na bağlıdır. ABD Sağlık Bakanlığının bir birimi olarak etkinlik gösterir.

Temel İşlevleri : Halk Sağlığı ve Hastalık denetimidir. CDC, ***halk sağlığını korumak ve hastalıkların yayılmasını*** önlemek için çalışır. **Epidemiyoloji**, hastalık izleme (*sürveyans*), **aşı geliştirme** ve sağlık politikalarının oluşturulması gibi alanlarda önderlik yapar.

Acil Durum Hazırlığı ve Tepki: CDC, doğal afetler, salgın hastalıklar ve biyolojik tehditler gibi acil durumlar için hazırlık yapar ve müdahale eder.

Bilimsel Araştırma ve Veri Analizi: CDC, sağlıkla ilgili *araştırmalar yapar*, verileri analiz eder ve bu bilgileri sağlık profesyonelleri ve halkla paylaşır.

Hastalık denetimi ve önleme rehberleri: CDC, sağlık profesyonellerine ve halka hastalık önleme ve denetimi konusunda rehberlik sağlar.

Bağlı Olduğu Kurum: CDC, ABD Sağlık Bakanlığının bir kurumudur ve federal hükümetin sağlıkla ilgili politika ve uygulamalarını destekler.

FDA – ABD (<https://www.fda.gov/>)

Gıda ve ilaç düzenlemeleri konusunda önemli bir kurumdur. FDA, federal hükümetin bir birimidir ve ABD Sağlık (ve İnsan Hizmetleri) Bakanlığı'na bağlıdır, bu Bakanlığının bir kurumu olarak çalışır ve federal hükümetin sağlıkla ilgili politika ve uygulamalarını destekler.

Temel İşlevleri: İlaç ve Tıbbi Ürün Değerlendirmesi.. FDA **yeni ilaçların, biyolojik ürünlerin ve tıbbi cihazların güvenliğini ve etkinliğini** değerlendirir. (Türkiye'de Tıbbi Cihaz ve İlaç Kurumu benzeri..)

Gıda Güvenliği ve İzleme: FDA, gıda üretimi, dağıtımı ve güvenliği konusunda düzenlemeler yapar ve gıda güvenliği denetimleri gerçekleştirir.

Kozmetik ve Radyasyon Ürünleri Denetimi: FDA, kozmetik ürünlerin güvenliğini ve radyasyon yayan ürünlerin kullanımını denetler ve federal hükümetin sağlıkla ilgili politika ve uygulamalarını destekler.

NIOSH – ABD (<http://www.niosh.com.my/>)

ABD Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü (**NIOSH**), bu ülkede iş sağlığı ve güvenliği alanında önemli bir kuruluştur.

NIOSH, federal bir kurumdur. Bağımsız bir hükümet kuruluşu olarak çalışmaz. Ancak, ABD Sağlık Bakanlığı ve Hastalık Kontrol Merkezleri (CDC) bünyesinde yer alır.

Temel İşlevleri: Araştırma ve Bilgi Üretimi.. **NIOSH, iş sağlığı ve güvenliği** alanında araştırmalar yapar ve bu konuda bilgi üretir. Bu araştırmalar, işçi sağlığını korumak ve iş kazalarını önlemek amacıyla yapılır.

Standart Geliştirme ve Öneriler: **NIOSH, iş sağlığı ve güvenliği standartlarını geliştirir** ve işyerlerine yönelik önerilerde bulunur.

Eğitim ve Eğitim gereçleri : **NIOSH, işçilere ve işverenlere yönelik eğitim gereçleri (materyalleri)** hazırlar ve dağıtır.

Meslek Hastalıkları İzleme ve Raporlama: NIOSH, meslek hastalıklarını izler ve bu konuda veri toplar. Ayrıca, **iş kazalarını ve meslek hastalıklarını raporlar**.

İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma Fonları Yönetimi: NIOSH, iş sağlığı ve güvenliği araştırmaları için federal fonları yönetir.

NIOSH, ABD Sağlık Bakanlığı ve Hastalık Kontrol Merkezleri (CDC) bünyesinde yer alır. CDC, federal hükümetin **halk sağlığı** alanındaki ana kuruluşlarından biridir.

Dolayısıyla, **NIOSH, iş sağlığı ve güvenliği konularında araştırma yapar, standartlar geliştirir ve eğitim gereçleri (materyalleri) hazırlar**. Ancak özerk bir kuruluş değildir ve CDC'ye bağlıdır.

OSHA – ABD (<https://www.osha.gov/>)

ABD **İş Sağlığı ve Güvenliği** İdaresi (**OSHA**), ABD'de iş sağlığı ve güvenliği konularında düzenlemeler yapmak ve uygulamakla görevli federal bir kurumdur. Bağımsız bir hükümet kuruluşu olarak çalışmaz. **OSHA, ABD Çalışma Bakanlığı'na bağlıdır**.

Temel İşlevleri: Standart Geliştirme ve Uygulama.. **OSHA**, *işçi sağlığı ve güvenliği standartlarını oluşturur* ve işyerlerinde bu standartların uygulanmasını denetler.

İşyeri İncelemeleri: OSHA, *işyerlerini düzenli olarak denetler* ve işçi sağlığını ve güvenliğini korumak için gereken önlemlerin alınıp alınmadığını kontrol eder.

Eğitim ve Bilgilendirme: OSHA, işçilere ve işverenlere iş sağlığı ve güvenliği konularında **eğitim verir** ve bilgilendirme gereçlerini (*materyalleri*) hazırlar.

İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları İncelemesi: OSHA, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını araştırır ve bu konuda veri toplar.

OSHA, ABD **Çalışma Bakanlığı**'na bağlıdır. Bu Bakanlık, işçi haklarını korumak ve iş sağlığı-güvenliği düzenlemelerini uygulamakla görevlidir. Dolayısıyla, OSHA, ***iş sağlığı ve güvenliği standartlarını belirler, işyerlerini denetler ve işçi sağlığını korumak*** için çalışır. Ancak özerk bir kuruluş değildir ve ABD Çalışma Bakanlığı'na bağlıdır.

EPA – ABD (<https://www.epa.gov/home>)

ABD **Çevre Koruma Ajansı** (EPA), ABD'de **çevre koruma ve sürdürülebilirlik** konularında önemli bir federal kuruluştur. EPA federal bir kurumdur, bağımsız bir hükümet kuruluşu olarak çalışmaz.

Temel İşlevleri: **Çevre Koruma ve Denetim**.. EPA, çevre kirliliği ve doğal kaynakların korunması için düzenlemeler yapar ve uygular. Su, hava ve toprak niteliğini (kalitesini) izler ve denetler.

Toksik Maddelerin İzlenmesi ve Değerlendirilmesi: EPA, tehlikeli kimyasalların etkilerini araştırır ve bu konuda bilgi sağlar.

Çevre Eğitimi ve Bilinçlendirme: EPA, halkı çevre konularında bilinçlendirmek ve eğitmek için programlar düzenler.

Çevre Araştırmaları ve Veri Toplama: EPA, çevre konularında araştırmalar yapar ve veri toplar.

EPA, ABD Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na bağlıdır. Bu bakanlık, çevre koruma ve doğal kaynak yönetimi alanında faaliyet gösterir.

Dolayısıyla, **EPA, çevre koruma ve sürdürülebilirlik** konularında çalışırken, ABD Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na bağlıdır.

NIH – ABD (<https://www.nih.gov/>)

ABD Ulusal Sağlık Enstitüleri (NIH), ABD'de sağlık araştırmaları ve bilimsel çalışmaların yürütüldüğü bir federal kurumdur. NIH, ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı'na bağlıdır. Biyomedikal ve **halk sağlığı** alanlarında **temel araştırmalar** yapan bir kuruluştur. Merkezi Maryland / Bethesda'dır.

NIH temel, translasyonel¹⁴ ve klinik araştırmalarda 1,200 baş araştırmacı ve 4,000'den çok doktor ile **dünyanın en büyük biyomedikal araştırma kurumudur**. NIH, **27 farklı enstitü ve merkezden oluşur** ve dış çürümesini önlemek için florür keşfi, bipolar bozukluğu yönetmek için lityum

¹⁴ **Translasyonel Tıp**, temel araştırmaların laboratuvarında yapılan keşiflerden çıkarak gerçek klinik uygulamalara doğru ilerlediği bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

kullanımı ve hepatite karşı aşı geliştirilmesi içinde olmak üzere birçok bilimsel başarıdan sorumludur.

Temel İşlevleri: **Bilimsel Araştırma ve Geliştirme..** NIH, **sağlık alanında bilimsel araştırmalar** yapar ve bu konuda **bilgi üretir**. Bu araştırmalar hastalıkların nedenlerini anlamak, sağaltım (*tedavi*) yöntemleri geliştirmek ve **sağlığı korumak** amacıyla yapılır.

NIH, **sağlık araştırmaları için federal fonları yönetir** ve bu fonları araştırmacılara dağıtır.

NIH, halka sağlıkla ilgili bilgi sağlar ve **sağlık eğitim programları düzenler**.

TÜSEB, ABD - NIH yapılanmasına benzer durumdadır. Bizde 9, NIH’te 27 Enstitü var : Ulusal Tıp Kütüphanesi (NLM), Ulusal Sağlık Enstitüleri Klinik Araştırma Merkezi (NIH CC), Bilgi Teknolojisi Merkezi (CIT), Bilimsel İnceleme Merkezi (CSR), Ulusal Azınlık Sağlığı ve Sağlık Eşitsizlikleri Enstitüsü (NIMHHD), Ulusal Hemşirelik Araştırma Enstitüsü (NINR), Ulusal Göz Enstitüsü (NEI)...

NHS - İNGİLTERE (<https://www.nhs.uk/>)

İngiltere Halk Sağlığı İdaresi (NHS), İngiltere’de sağlık hizmetlerinin sunumunda ve yönetiminde özel bir konuma sahiptir. İngiltere Sağlık Bakanlığı’na bağlı bir Kurumdur.

Temel İşlevleri: **Toplum sağlığı programları** için yerel makamlara fon dağıtma: İngiltere **Halk Sağlığı** birimi ve klinik görevlendirme gruplarına (CCG) kaynak özgülemek (*tahsis etmek*).

Klinik görevlendirme gruplarının (CCG) çalışmasını denetleme: CCG’ler, sağlık hizmetlerinin finansmanında ve sağlık hizmet sunumunda özel-kamu ortaklığında girişimleri incelenmeye değer konulardır.¹⁵

Silahlı kuvvetler için birinci sınıf hizmet ve doğrudan hizmet verilen merkezlerde iş ve işlemleri yürütme.

İngiltere Halk Sağlığı İdaresi, sağlık sisteminin işleyişini düzenleyerek toplum sağlığını korumak ve geliştirmek amacıyla çalışmalar yürütmektedir.

İNGİLTERE – EDWARD JENNER¹⁶ ENSTİTÜSÜ (<https://www.jenner.ac.uk/>)

Dr. Edward Jenner Enstitüsü, İngiltere’de **tıbbi araştırmalar ve aşı geliştirilmesi** konusunda önemli bir kuruluştur. İngiltere Sağlık ve Sosyal Bakım Bakanlığı’na bağlıdır. Temel İşlevleri Aşı Geliştirme ve Araştırmadır. Bu Enstitüsü, aşılar ve bağışıklama (*immünizasyon*) konularında araştırmalar yapar ve aşı geliştirmesi için çalışır.

Hastalıkların Önlenmesi ve Denetimi : Enstitü, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve denetimi için çalışır. Tıbbi araştırmalar yapar ve veri toplar.

¹⁵ İngiltere ve Kanada’da kamu-özel ortaklığı/işbirliği (PPP) temelli Şehir Hastaneleri girişimi iflas etmiş ve durdurulmuştur. Türkiye’de muazzam ulusal kaynaklar yutmalarına karşın, siyasal iktidarca inatla sürdürülüyor.

¹⁶ Dr. Jenner, 1796’da İngiltere’de Çiçek aşısını uygulamaya koyan hekimdir. Dünya genelinde yaygın ve kararlı uygulama ile uluslararası işbirliği ile 1978’de Çiçek hastalığının kökü kazanmıştır (*Eradikasyon*).

İNGİLTERE – MHRA

(<https://www.gov.uk/government/organisations/medicines-and-healthcare-products-regulatory-agency>)

MHRA, 1 Nisan 2003'te "Medicines Control Agency (MCA)" ve "Medical Devices Agency (MDA)"nın birleşmesiyle oluşturuldu. İngiltere İlaç ve Sağlık Ürünleri Düzenleme Kurumu (MHRA), İngiltere'de ilaç ve sağlık ürünlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesiyle görevli Kurumdur. Temel işlevleri şunlardır:

İlaç Düzenlemesi: MHRA, *ilaçların güvenliği, etkinliği* ve kalitesini sağlamak için ilaç üreticilerini düzenler ve *ilaçların ruhsatlandırılması*ni denetler. Ayrıca, ilaçların yan etkilerini izler ve halk *sağlığını korumak amacıyla gerektiğinde ilaçları geri çeker*.

Tıbbi Cihaz Düzenlemesi: MHRA, tıbbi aygıtların (*kalp pili, protezler, röntgen aygıtları*) güvenliği ve başarımını (performansını) denetler. Bu, aygıtların ruhsatlandırılması, izlenmesi ve gerektiğinde geri çekilmesini içerir.

Klinik Deneylerin İzlenmesi: MHRA, *klinik deneylerin etik ve yasal standartlara uygun* olarak yürütülmesini denetler. Bu, yeni ilaçların ve tıbbi aygıtların insanlar üstündeki etkilerini değerlendiren araştırmaları içerir.

Halk Sağlığı ve Bilgi Paylaşımı: MHRA, halkı sağlıkla ilgili konularda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amacıyla bilgi ve *rehberlik* sağlar. Bu, ilaç kullanımı, yan etkiler, güvenlik uyarıları ve sağlık ürünleri hakkında bilgi içerir.

MHRA, İngiltere Sağlık ve Sosyal Bakım Bakanlığı'na bağlı çalışır ve sağlık hizmetlerinin etkin ve güvenli yürütülmesini sağlar.

MHRA, işlevleri, bakımından Türkiye'deki Tıbbi Cihaz ve İlaç Kurumu yapılanmasına benzemektedir.

FRANSA – Pastör Enstitüsü (Institut Pasteur) (<https://www.pasteur.fr/en>)

Fransa'daki Pasteur Enstitüsü, kâr amacı gütmeyen kuruluştur. **Vakfın** kuruluş amacı özellikle biyoloji, *mikroorganizmalar, hastalıklar ve aşılar* hakkında araştırma ve geliştirme çalışması yürütmektir. Pasteur Enstitüsü'nün temel işlevleri şunlardır:

Bilimsel Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) : Pasteur Enstitüsü, mikrobiyoloji, hastalıkların nedenleri, *aşılar ve sağlık* ürünleri gibi alanlarda bilimsel araştırmalar yapar ve bu alandaki gelişmelere katkıda bulunur.

Halk Sağlığına Katkı: Enstitü, *hastalıkların önlenmesi* ve tedavisi için çalışır. Bu, aşı geliştirme, *epidemioloji*, mikrobiyoloji ve *hastalık denetimi* alanlarını içerir.

Eğitim ve Bilgi Paylaşımı: Pasteur Enstitüsü, *bilimsel bilgiyi paylaşmak* ve gelecekteki bilim insanlarını yetiştirmek amacıyla *eğitim programları* düzenler.

Uluslararası İşbirliği: Enstitü, dünya genelinde öbür araştırma kurumları ve sağlık otoriteleri ile işbirliği yapar.

Pasteur Enstitüsü, *Louis Pasteur'ün¹⁷ mirasını yaşatmak* ve *bilimsel araştırmalara katkıda*

¹⁷ Louise Pasteur, Kuduz aşısını geliştiren bilim insanıdır (1885).

bulunmak amacına odaklıdır.

ALMANYA – ROBERT KOCH¹⁸ ENSTİTÜSÜ (https://www.rki.de/EN/Home/homepage_node.html)

Dr. Robert Koch Enstitüsü (RKI), Almanya'nın **ulusal halk sağlığı enstitüsüdür**. 1843'ten günümüze dek çalışmalarını kesintisiz sürdürmektedir. RKI, Almanya'da **halk sağlığı alanında önemli bir rol** oynamaktadır. İşlevleri arasında şunlar yer almaktadır:

Hastalık Denetimi ve Önleme: RKI, hastalıkların denetimi ve önlenmesi için araştırmalar yapar ve bu konuda politika önerileri sunar.

Epidemiyolojik Araştırmalar: RKI, sağlık farklılıkları ve **hastalık riskleri** konusunda epidemiyolojik araştırmalar yürütür.

Sağlık Raporlama: RKI, Almanya'daki insanların sağlık durumu hakkında düzenli olarak raporlar yayınlar.

Kanser Kayıt Verileri: RKI, Almanya'nın kanser kayıt verilerini bir araya getirir, denetler ve analiz eder.

RKI, *Federal Sağlık Bakanlığı'na bağlı* olarak çalışır ve Berlin ile Wernigerode'da bulunur. Enstitü yaklaşık 1.500 kişi, bunun içinde 700 bilim insanı olmak üzere birçok kişi tarafından **demokratik katılım**la yönetilmektedir.

ÇİN – CDC (<https://en.chinacdc.cn/>)

Çin Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Çin CDC), Çin Ulusal Sağlık Komisyonu'na bağlı bir kurumdur ve merkezi Pekin'in Changping ilçesindedir. 1983'te kurulan Çin CDC, halk sağlığını korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla çalışır. İşlevleri şunları içerir:

Hastalık Önleme ve Denetimi : Çin CDC, hastalıkların önlenmesi ve denetimi için bilgi sağlayarak sağlık kararlarını geliştirmeye yardımcı olur.

Epidemiyolojik Araştırmalar: Çin CDC, özellikle **bulaşıcı hastalıklar** olmak üzere **hastalık önleme ve denetimi, çevre sağlığı, iş sağlığı ve güvenliği**, sağlık teşviki, **önleme ve eğitim** etkinliklerini geliştirmeye odaklanır.

Laboratuvarlar ve Araştırmalar: Çin CDC, ülke genelinde bir dizi laboratuvarı yönetir ve **COVID-19 pandemisi** sırasında **SARS** benzeri yarası kökenli **koronavirüsler** üzerine araştırmalar yapmıştır.

Aşı Geliştirme ve Eğitimi: Çin CDC, aşı geliştirme ve eğitimi konusunda çalışmalar yapar.

Çin CDC, Çin Bilimler Akademisi Üniversitesi ve Bill & Melinda Gates Vakfı ile işbirliği yaparak Çin Aşı Bilimi Kursunu yürütmektedir.

JAPONYA – CDC (<https://wwwnc.cdc.gov/travel/destinations/traveler/none/japan>)

Japonya Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Japonya CDC), Japonya Ulusal Sağlık Komisyonu'na

¹⁸ Dr. Robert Koch, verem (tüberküloz) basili bulan bilim insanıdır (1882).

bağlı bir kurumdur. 1983 yılında kurulan Japonya CDC, halk sağlığını korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla çalışır. İşlevleri şunları içerir:

Hastalık Önleme ve Denetimi : **Japonya CDC, hastalıkların önlenmesi ve denetimi** için bilgi sağlayarak **sağlık kararlarını geliştirmeye** yardımcı olur.

Epidemiyolojik Araştırmalar: Japonya CDC, özellikle bulaşıcı hastalıklar olmak üzere hastalık önleme ve denetimi, **çevre sağlığı, iş sağlığı ve güvenliği, sağlık teşviki, önleme ve eğitim** çalışmalarına

Laboratuvarlar ve Araştırmalar: Japonya CDC, ülke genelinde bir dizi laboratuvarı yönetir ve **COVID-19** pandemisi sırasında **SARS** benzeri yarasa kökenli koronavirüsler üzerine araştırmalar yapmıştır.

Aşı Geliştirme ve Eğitimi: Japonya CDC, aşı geliştirme ve eğitimi konusunda çalışmalar yapar.

HİNDİSTAN - CDC

Hindistan Hastalık Denetleme ve Önleme Merkezi (Hindistan CDC), Hindistan Ulusal Sağlık Komisyonu'na bağlı bir kurumdur. 1983'te kurulan Hindistan CDC, **halk sağlığını korumak ve güvenliğini sağlamak** amacıyla çalışır.

İşlevleri şunları içerir: **Hastalık Önleme ve Denetimi**.. Hindistan CDC, hastalıkların önlenmesi ve denetimi için bilgi sağlayarak sağlık kararlarını geliştirmeye yardımcı olur.

Epidemiyolojik Araştırmalar: Hindistan CDC, özellikle **bulaşıcı hastalıklar** olmak üzere hastalık önleme ve denetimi, çevre sağlığı, iş sağlığı ve güvenliği, sağlık teşviki, önleme ve eğitim faaliyetlerini geliştirmeye odaklanır.

Laboratuvarlar ve Araştırmalar: Hindistan CDC, ülke genelinde bir dizi laboratuvarı yönetir ve COVID-19 pandemisi sırasında SARS benzeri yarasa kökenli koronavirüsler üzerine araştırmalar yapmıştır.

Aşı Geliştirme ve Eğitimi: Hindistan CDC, aşı geliştirme ve eğitimi konusunda çalışmalar yapar.

Hindistan, dünya nüfusunun %17,8'ine sahip (1,5 milyar!) nüfusa sahip kıtasal bir ülkedir. Ancak Hindistan'daki durum sununun istemi (*arzin talebi*) karşılayamaması durumundadır. Hindistan'daki ikinci dalga, ülkenin en büyük aşı üreticisinin istemi karşılayamamasına yol açtı.

RUSYA Federasyonu - CEMRI

Rusya'da, ABD'deki Merkezi Epidemiyoloji ve Mikrobiyoloji Araştırma Enstitüsü (CEMRI) benzeri **halk sağlığı enstitüsü** bulunmaktadır. **CEMRI**, Rusya'nın ulusal halk sağlığı alanında önemli rol oynayan bir kurumdur. İşlevleri arasında şunlar yer almaktadır:

Hastalık Denetimi ve Önleme: CEMRI, hastalıkların denetimi ve önlenmesi için araştırmalar yapar ve bu konuda politika önerileri sunar.

Epidemiyolojik Araştırmalar: CEMRI, sağlık farklılıkları ve **hastalık riskleri** konusunda epidemiyolojik araştırmalar yürütür.

Laboratuvarlar ve Araştırmalar: CEMRI, ülke genelinde bir dizi laboratuvarı yönetir ve çeşitli **hastalıkların tanı ve sağaltımı (tedavisi)** üzerine çalışmalar yapar.

Sağlık Raporlama: CEMRI, Rusya'daki insanların sağlık durumu hakkında **düzenli olarak raporlar** yayınlar.

CEMRI, Rusya Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak çalışır ve Moskova'da bulunur. Enstitü, birçok bilim insanı ve uzman tarafından yönetilmektedir. CEMRI, **ülkenin sağlık güvenliği ve halk sağlığı** alanında önemli bir rol oynamaktadır.

BREZİLYA - ANVISA

Brezilya'da Ulusal Halk Sağlığı Enstitüsü olarak bilinen bir kurum yoktur. Ancak, Brezilya'da **halk sağlığı** alanında önemli kurumlar ve görevleri şunlardır:

Ulusal Sağlık Düzenleme Kurumu (ANVISA): Brezilya Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan ANVISA, **ürün standartları ve ithalat denetimleri** ile ilgili uygulamaları yönetir. **İlaç, kozmetik ve medikal ürünlerin denetimini** yapar ve uygunluk değerlendirmesi süreçlerini izler.

Bu vb. kurumlar, Brezilya'da **halk sağlığını korumak**, ürünlerin güvenliğini sağlamak ve nitelik standartlarını izlemek amacıyla çalışmaktadır.

KANADA - Ulusal Halk Sağlığı Enstitüsü¹⁹

Kanada'da Ulusal Halk Sağlığı Enstitüsü (*Public Health Agency of Canada*) bulunmaktadır. Bu kurumun temel görevleri şunlardır:

Halk sağlığını korumak ve geliştirmek: Enstitü, Kanada halkının sağlığını korumak ve geliştirmek için çeşitli programlar ve politikalar yürütmektedir.

Salgın hastalıkları izlemek ve önlem almak: Enstitü, salgın hastalıkları izler ve hızlı müdahalelerle yayılmasını engellemeye çalışır.

Araştırma ve veri toplamak: Enstitü, **halk sağlığı alanında araştırmalar** yapar ve veri toplar. Bu veriler, politika oluşturuculara ve sağlık profesyonellerine rehberlik eder.

Acil durum hazırlığı ve müdahalesi: Enstitü, acil durumlar için hazırlık yapar ve **hızlı müdahalede** bulunur.

Halk sağlığı bilincini artırmak: Enstitü, halkı sağlık konularında bilinçlendirmek için kampanyalar düzenler.

¹⁹ <https://www.winally.com/kanada-saglik-sistemi/>

Ulusal Halk Sağlığı Enstitüsü, Kanada Sağlık Bakanlığı'na bağlıdır.

EFSA – AVRUPA BİRLİğİ (<https://www.efsa.europa.eu/en>)

Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA), AB üyesi 27 ülke tüketicilerin sağlığının ve gıda – hayvan yemi zincirinin güvenliğinin korunmasını sağlayan zamanında ve etkili kararların alınmasına yardımcı olmak amacıyla Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve AB üyesi ülkeleri desteklemektedir. İşlevleri ve yetkileri şunlardır:

Risk Değerlendirmesi: EFSA, gıda güvenliği ve yem zinciri ile ilgili riskleri değerlendirir. Bilimsel verilere dayalı risk çözümlenmeleri (*analizleri*) yaparak, beklenebilecek (*potansiyel*) tehlikeleri belirler ve bu bilgileri paydaşlarla paylaşır.

Risk İzleme : Gıda ve yem alanında riskleri izler ve güncel bilgileri sağlar. Bu, **halk sağlığını korumak** için önemlidir.

Risk İletişimi: EFSA, bilimsel bilgileri anlaşılır biçimde iletmek için çalışır. Halka, politika yapıcılara ve öbür paydaşlara güvenilir bilgi sağlar.

Risk Yönetimi Desteği: EFSA, risk yönetimi kararlarına bilimsel temel sağlar. Bu, AB üyesi devletlerin ve Avrupa Komisyonu'nun politika yapma sürecine katkıda bulunur.

Bilimsel Danışmanlık: EFSA, bilimsel danışmanlık ve uzman görüşleri sağlar. Bu, gıda güvenliği konularında karar vericilere rehberlik eder.

EFSA, Avrupa'da gıda güvenliğini sağlamak için önemli bir rol oynar ve bağımsız, saydam ve bilimsel temelli bir yaklaşım benimser. Bu Kurum (Enstitü, Müessese), Avrupa genelinde **güvenilir ve sağlıklı gıda** tüketimini desteklemek için çalışmaktadır.

EMA – AVRUPA BİRLİğİ (<https://www.ema.europa.eu/en/homepage>)

Avrupa İlaç Ajansı (EMA), Avrupa Birliği'nin (AB) tıbbi ürünlerin değerlendirilmesinden ve denetiminden sorumlu Kurumudur. İşlevleri ve yetkileri şunlardır:

Risk Değerlendirmesi: EMA, insan ve veteriner ilaçlarının bilimsel değerlendirmesini yapar. Bu, ilaçların güvenliği, etkinliği ve niteliğini (*kalitesini*) değerlendirmeyi içerir.

İlaç Güvenliği İzlemi: EMA, piyasaya sürülen ilaçların güvenliğini izler ve olası riskleri değerlendirir. Bu, **halk sağlığını korumak** için önemlidir. (*Türkiye'de TİTCK : Türkiye Tıbbi Cihaz ve İlaç Kurumu*)

İlaç Onayı ve İzni: EMA, AB'de kullanılan ilaçların onayını verir. Bu, **yeni ilaçların ve aşıların** piyasaya sürülmesini düzenler.

Bilimsel Danışmanlık: EMA, bilimsel uzmanlık sağlar ve ilaç geliştirme sürecine rehberlik eder.

AB Organlarına Bağlılık: EMA, Avrupa Komisyonu'na bağlıdır ve AB üye devletleri ile işbirliği yapar.

EMA, Amsterdam - Hollanda'da kuruludur ve **AB'nin ilaç güvenliği ve kalitesini sağlama** öz görevini (*misyonunu*) yerine getirir

SONUÇ ve ÖZET

Halk sağlığını korumak devletlerin en temel görevidir. Bir masanın 4 ayağı örneğinden kalkarak, Devletle – Yurttaş arasındaki Sözleşmenin, en azından 4 ana hizmeti devlete yüklediği bilinir. Bunlar **Sağlık, Eğitim, Adalet ve Güvenlik**dir. BM Sözleşmesi, DSÖ Anayasası, AİHS, İHEB gibi birçok uluslararası andlaşma, sözleşmede de devlete ödev - yurttaşa hak olan bu olgu tanımlıdır.

Halkın sağlığını kamusal olarak korumak ve geliştirmek için her ülkede SAĞLIK BAKANLIĞI adına çok yakın adlar alan Bakanlıklar Kabine üyesidir. Türkiye'de de Sağlık Bakanlığı vardır ve Bakan, 17 Bakandan biridir. Sağlık Bakanlıkları, ülke halkının sağlığından Anayasal düzlemde ve yasalarla sorumludur. Bu amaçla ülkelerde Sağlık Bakanlığı şemsiyesi altında birçok örgütlenmeye gidilmektedir. Ülke, bölge, yerel ölçekte sağlık hizmet birimleri kurulmaktadır.

Kurumlar ve Kurumlaşma toplumsal düzen ve yaşam için vazgeçilmezdir. Bu alandaki başarı ve verimlilik, aynı zamanda gelişmişlik göstergesidir. Yaratılan Kurumlar başarılı - verimli olduğu ölçüde ülke kalkınması ve gönenci büyüme, hızlanmaktadır. Bu süreçte yaratılacak kurumların yapı ve işleyişi önem kazanmaktadır. **Bilimsel verilere ve insan haklarına dayalı demokratik - katılımcı - saydam - hesap verebilen Kurumlar** çok daha başarılı olmakta ve kamuoyunca sahiplenilmektedir. Bu bağlamda 2 evrensel ölçüt geliştirilmiştir. Ülke ölçeğinde ulusal koruyucu Sağlık kurumlarının yönetsel ve akçalı (mali) bakımdan özerk (otonom, muhtar) ve bilimsel açıdan özgür olmaları. Bürokratik hantallıktan uzak ve insangücü ekseninde yaraşırılık (*liyakat*) temelli olma ve değişen koşullara bilimsel verilere dayalı kendini güncelleme yetisi önemsenmektedir.

Türkiye'de Kurtuluş savaşı sırasında 3 Mayıs 1920'de TBMM Sağlık Bakanlığı kurmuştur. Aradan geçen yüz yılı aşkın sürede sağlık sektörü kamuda ve özelde çok gelişmiştir. Çok sayıda ve değişik ölçekte (ülkesel, bölgesel, yerel) sağlık birimleri - kurumları oluşturulmuş ve zaman içinde konularında (*statülerinde*) değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerin gereksinim ve olanaklar dengesinde yön-eylem araştırmaları temelli ve SWOT analizi destekli olması önem taşımaktadır. Geldiğimiz yerde **Türk sağlık sektörü büyük ölçüde bürokratik hantallık yük altındadır**. Köklü **özerk - özgür kurumlar** yaratmakta ve yaşatmakta zorlanıyoruz. Oysa buna çok gereksinimimiz var.

Dünyanın farklı ülkelerinde pek çok dinamiğe ikincil olarak ülke sağlık kurumları - birimleri yaratılmış ve geliştirilmiştir. Ülke gelenekleri, tarihi, olanakları (*ekonomik, insangücü, coğrafya, sağlık sorunlarının deseni ve öncelikleri..*) kurumlaşmada belirleyici öğelerdir. Elinizdeki Kitabın bu bölümünde Türkiye'de ve seçilmiş ülkelerde, AB'de bu sorunsal incelenmiş ve veriler paylaşılmıştır. Uluslararası ölçekte de **uluslararası toplumun kaçınılmaz bir DAYANIŞMA – İŞBİRLİĞİ – EŞGÜDÜM** gereksinimi vardır. BM, DSÖ vb. yetkili uluslararası kurumlar öncülük yapmalı ve **daha sağlıklı, daha adil bir dünya kurulması** ereğinde kurumsallaşma - kurumsallaştırma süreçleri etkin - verimli - ussal kullanılabilir.

CONCLUSION & SUMMARY

Protecting public health is the most fundamental duty of states. Moving from the example of 4 legs of a table, it is known that the Contract between the State and the Citizens imposes at least 4

main public services on the State. These are ***Health, Education, Justice and Security***. This reality, which is a duty to the State and a right to the citizen, is defined in many international agreements and conventions such as the UN Treaty, WHO Constitution, ECHR, UDHR.

In order to publicly ***protect and improve the public's health***, it is a member of the Cabinet of Ministries that take names very close to the *MINISTRY of HEALTH* (MoH) in every country. There is also a **Ministry of Health** in Turkiye and the Minister is one of the 17 Ministers. ***Ministries of Health are responsible for the health of the people*** of the country, constitutionally and by law. For this purpose, many institutions are organized in countries under the umbrella of the Ministry of Health. Health service units are established at country, regional and local scales.

Institutions and Institutionalization are indispensable for social order and life. Success and efficiency in this field is also an indicator of development. To the extent that the institutions created are successful and efficient, the ***development and prosperity*** of the country grows and accelerates. ***The structure and functioning of the institutions*** to be created in this process gain importance. Institutions that are ***democratic, participatory, transparent and accountable***, based on scientific data and **human rights**, are much more successful and embraced by the public. In this context, two universal criteria have been developed. ***National preventive health institutions*** on a country scale should be ***administratively and financially autonomous*** and ***scientifically free***. Being away from bureaucratic clumsiness and ***based on merit*** in terms of manpower and the ability to update itself based on scientific data in changing conditions are important.

During the War of Independence in Turkiye, the Turkish Grand National Assembly established the Ministry of Health on May 3, 1920. Over the past hundred years, the **health sector** has developed a lot both in *public and private sectors*. Health units and institutions have been established in large numbers and at different scales (*national, regional, local*) and their statutes have been changed over time. It is important that these changes are based on direction-action **research** evidence and supported by ***SWOT analysis*** in the balance of needs and possibilities. Where we come from, the ***Turkish health sector*** is largely burdened by ***bureaucratic*** clumsiness. We have difficulty in creating and sustaining well-established autonomous and free institutions. However, we need this very much.

Country **health institutions** and units have been created and developed in different countries of the World, secondary to many dynamics. Country ***traditions, history, opportunities*** (*economic, manpower, geography, pattern of health problems and priorities, etc.*) are the determining factors in ***institutionalization***. In this chapter, this problem has been examined in Turkiye, selected countries and EU and the data have been shared. On an *international scale*, the ***global community*** has an ***inevitable need for SOLIDARITY - COOPERATION - COORDINATION***. UN, WHO etc. authorized ***international institutions*** should take the lead and ***institutionalization processes*** should be used effectively, efficiently and rationally for the purpose of establishing a healthier, more just world.

REFİK SAYDAM HIFZISSİHHA ENSTİTÜSÜ ve OKULU
DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ

Bekir METİN (*Bu kitap, Cumhuriyet'imizin 100. Yılı nedeniyle yayınlanmıştır*)

Mayıs 2024, ISBN : 978-625-00-2073-9

Syf. 513-532